

IV БУГАЙКІВСЬКІ ЧИТАННЯ

УДК 37.016:821.161.2.09(092)

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У МЕТОДИЧНІЙ СПАДЩИНІ О. Р. МАЗУРКЕВИЧА

Балаховська Ю. М.

Стаття присвячена проблемі критичного аналізу методичної спадщини О. Р. Мазуркевича – визначного вченого-педагога, першого академіка в галузі методики викладання літератури другої половини ХХ століття. Автор розглядає найгрунтовніші науково-методичні ідеї вченого, які вплинули на подальший розвиток методології та методики викладання літератури в середній загальноосвітній школі. У статті проаналізовано внесок науковця у дослідження творчості Т. Г. Шевченка, зокрема його думок про освіту і виховання, які й донині займають важливе місце в теорії і практиці методики викладання літератури.

Ключові слова: спадщина, методика навчання, літературна освіта, методична ідея, історія методики, учитель, педагогічні ідеї, метод, прийом, підручник, виховання.

Статья посвящена проблеме критического анализа методического наследия А. Р. Мазуркевича – известного ученого-педагога, первого академика в отрасли методики преподавания литературы второй половины ХХ века. Автор рассматривает наиболее значительные научно-методические идеи ученого, которые повлияли на дальнейшее развитие методологии и методики преподавания литературы в средней общеобразовательной школе. В статье проанализирован вклад ученого в исследование творчества Т. Г. Шевченко, в частности его мыслей о воспитании и образовании, которые и до сегодняшнего дня занимают важное место в теории и практике методики преподавания литературы.

Ключевые слова: наследие, методика обучения, литературное образование, методическая идея, история методики, учитель, педагогические идеи метод, прием, учебник, воспитание.

This article is about the problem of critical analysis of methodological heritage of Oleksandr Mazurkevych – outstanding scientist and teacher, the first academic in methodology of teaching literature in the XX century. The author investigates the scientist's most important scientific and methodological ideas which influenced the subsequent development of methodology and methods of teaching literature in general education school. The article analyzes the scientist's contribution to the research on T. G. Shevchenko's works, in particular, his ideas about upbringing and education that have played an important role in the theory and practice of teaching literature at school.

Key words: heritage, teaching methods, philological education, methodological idea, history of methodology, teacher, pedagogical ideas, method, technique, textbook, upbringing.

Кожна епоха соціального і духовного розвитку суспільства ставить свої вимоги до викладання літератури у школі. Перебудова системи освіти, яка відбувається в умовах переоцінки суспільних цінностей, відродження традицій національної школи стимулює до пошуку нових резервів педагогічного впливу. За цих умов поширюється інтерес до вивчення педагогічних надбань минулого.

Сьогодні потрібен всебічний аналіз творчого досвіду минулих десятиліть. Усе цінне, здобуте наполегливою працею багатьох поколінь учителів, творчо осмислене педагогічною наукою, усе, що витримало перевірку часом, повинне стати надбанням сучасної літературної освіти. Отже, аналіз методичної спадщини визначних педагогів і методистів надзвичайно важливий для подальшого розвитку теорії і практики викладання літератури в школі.

Значний інтерес із цього погляду являє теоретична та методична спадщина визначного педагога й методиста другої половини ХХ століття, першого і єдиного академіка в галузі методики викладання літератури в школі Олександра Романовича Мазуркевича (1913–1995), автора книг з історії педагогіки, історії, теорії та методики літератури, літературознавства.

Учений брав участь у створенні підручників, методичних посібників для вчителів літератури, багато уваги приділяв підготовці кваліфікованих науково-педагогічних кадрів. Як головний науковий співробітник Інституту педагогіки АПН України О. Р. Мазуркевич здійснював наукове керівництво дослідженням проблем літературної освіти та історії української літератури і шкільної словесності. Основний період діяльності науковця припадає на непростий час ідеологічного тиску, коли вияви національної культури потрібно було кваліфікувати як прояв буржуазного націоналізму й послідовно викорінювати їх. Тому необхідно було пристосовуватися і знаходити можливості для збереження, розвитку й утвердження рідної мови і літератури [6, с. 502–504].

Наукова спадщина вченого досліджується вперше. Надруковані поодинокі статті, у яких висвітлювалися окремі аспекти творчої діяльності вченого, не давали повної картини про його педагогічні й методичні пошуки, яким подеколи надавалася не зовсім об'єктивна оцінка. Водночас вивчення творчої спадщини О. Р. Мазуркевича надає можливість глибше осмислити історію розвитку методичної думки протягом майже півстоліття (50–90-ті рр. ХХ ст.).

Мета статті – визначити й охарактеризувати внесок О. Р. Мазуркевича у дослідження творчості Т. Г. Шевченка.

Варто підкреслити, що саме О. Р. Мазуркевич науково обґрунтував суспільну роль методики літератури як науки, дав огляд становлення і розвитку методичної думки в минулому столітті, обґрунтував важливий виховний вплив літератури на молоде покоління і важливу роль учителя літератури. Чимало праць науковця присвячені дослідженню творчості й педагогічних поглядів представників українського красного письменства: Т. Шевченка, І. Франка, П. Грабовського, Лесі Українки, П. Тичини, Остапа Вишні, М. Стельмаха та багатьох інших.

У багатьох статтях та у книзі “Нариси з історії методики української літератури” О. Р. Мазуркевич аналізує внесок Т. Шевченка у становлення та розвиток української школи, зокрема словесності та методики її викладання. Дослідивши становлення методики української літератури як науки у другій половині ХІХ століття, науковець встановив, що найбільша заслуга у створенні перших українських шкільних підручників належить Т. Шевченку. Важливим явищем у боротьбі за навчання в школах України рідною мовою та вивчення української словесності називає дослідник Шевченків “Букварь южнорусский”, виданий на початку 1861 року [3, с. 81].

Книга була укладена так, що за нею міг вільно навчатися кожен селянин. О. Мазуркевич підкреслює, що “Букварь” містить зрозумілий текст, пересипаний народними прислів'ями. “Від кожної сторінки віє духом протесту проти рабства і гноблення. У ньому він проводить ідею єдності” [1, с. 77]. Учений відзначає, що Т. Шевченко намагався розповсюдити свій “Букварь” серед широких мас кріпосного селянства, маючи при цьому дві мети: дати селянам доступний і зрозумілий їм буквар та зібрати засоби для відкриття недільних шкіл. Крім того, у тому ж 1861 році Шевченко намітив великий план укладання нових підручників для недільних шкіл. Істинні причини роботи поета над букварем, думок про укладання підручників із арифметики, історії, географії та інших дисциплін О. Мазуркевич вбачає у новому розквіті творчості геніального Кобзаря, у його прагненні до широкої практичної діяльності на благо народних мас.

Погляди Т. Шевченка на народну освіту і виховання не можна відділяти від усієї його творчості, котра була на той час величезним джерелом освіти і вихо-

вання та не втратила свого значення до сьогодні. О. Мазуркевич проаналізував деякі із творів Кобзаря, зокрема повісті “Наймичка”, “Близнюки”, “Капітанша”, “Прогулянка із задоволенням і не без моралі”, “Варнак”, “Художник” та інші. Науковець прийшов до висновку, що Т. Шевченко глибоко цікавився найважливішою проблемою педагогіки – проблемою обов’язків батьків. Поет відводить величезну роль у вихованні дітей сім’ї, матері. На його думку, багато поміщиків не займалися вихованням своїх нащадків.

Також О. Мазуркевич відзначив, що Т. Шевченко вважав виховання молодого покоління, повсякденну роботу педагога справою високого ступеня благородною і серйозною. Він підкреслював величезну роль учителя у вихованні підростаючого покоління і вважав, що “до педагогічної діяльності повинні допускатися лише люди, здатні з честю її виконувати” [4, с. 186].

Досліджуючи творчість великого Кобзаря, О. Мазуркевич виявив обізнаність поета з найвищими досягненнями педагогічної науки. Учений встановив, що Т. Шевченко вважав обов’язковим введення у життя школи передових методів навчання, вітав кожну спробу такого впровадження. Науковець наголошує, що поет схвально висловлювався щодо розумного педагогічного експерименту (у повістях “Близнюки”, “Музикант”), закликав педагогів бути уважними до дітей, всебічно вивчати їх, вдумливо спостерігати за їхнім розвитком. Аналізуючи Шевченкові вимоги до особистості вчителя, О. Мазуркевич виокремив такі педагогічні ідеї, як велике значення педагогічного такту, вміння педагога стежити за всім новим, що збагачує психіку учня внаслідок виховного впливу на нього тих дидактичних прийомів, що застосовує вчитель; вимога тонкої спостережливості, гнучкості, майстерності учителя.

Однією з актуальних педагогічних вимог Т. Шевченка науковець називає прагнення до всебічного розвитку особистості, збудження інтересу дітей до предмета, який вивчається, розвитку в них емоцій, захоплення цим предметом у поєднанні з прагненням до пізнання.

Варто зазначити, що педагогічні погляди Т. Шевченка були близькими О. Мазуркевичу. У своїх працях він неодноразово писав про важливу роль учителя літератури. Він зазначав, що глибинна сила літератури діятиме на повну потужність лише тоді, коли вчитель сам знає і любить мистецтво слова, зацікавить своїм предметом усіх учнів, виплекає у них любов до художніх творів, розбудить життєву потребу читати й навчить самостійно осмислювати літературний твір. На думку дослідника, у кожному творі, який вивчається в школі, треба знайти важливе й цікаве для учня, що допоможе йому розібратися в реальних для нього проблемах, краще зрозуміти минуле, глибше осягнути дійсність через її художнє відображення, мистецьке пізнання.

Отже, праці О. Р. Мазуркевича повинні стати невичерпним джерелом педагогічних ідей, творчого пошуку для сучасних науковців, учителів-словесників на шляху удосконалення педагогічної майстерності в шкільній літературній освіті.

Література

1. Мазуркевич А. Р. Мысли Т. Г. Шевченко о воспитании и просвещении / А. Р. Мазуркевич // Советская педагогика. – 1952. – № 4. – С. 68–79.
2. Мазуркевич О. Р. Навколо творчої спадщини Т. Г. Шевченка / О. Р. Мазуркевич // Шевченко в школі : посібник для вчителів. – К. : Радянська школа, 1963. – 286 с. – С. 249–284.
3. Мазуркевич О. Р. Нариси з історії методики української літератури / О. Р. Мазуркевич. – К. : Радянська школа, 1961. – 375 с.
4. Мазуркевич О. Р. Шевченко, наука і школа / О. Р. Мазуркевич // Література в школі. Наукові записки. – К. : Радянська школа, 1963. – Т. XXIV. – Вип. V. – С. 169–214.
5. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.
6. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. : навч. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. Кн. 2. – 2005. – 552 с.